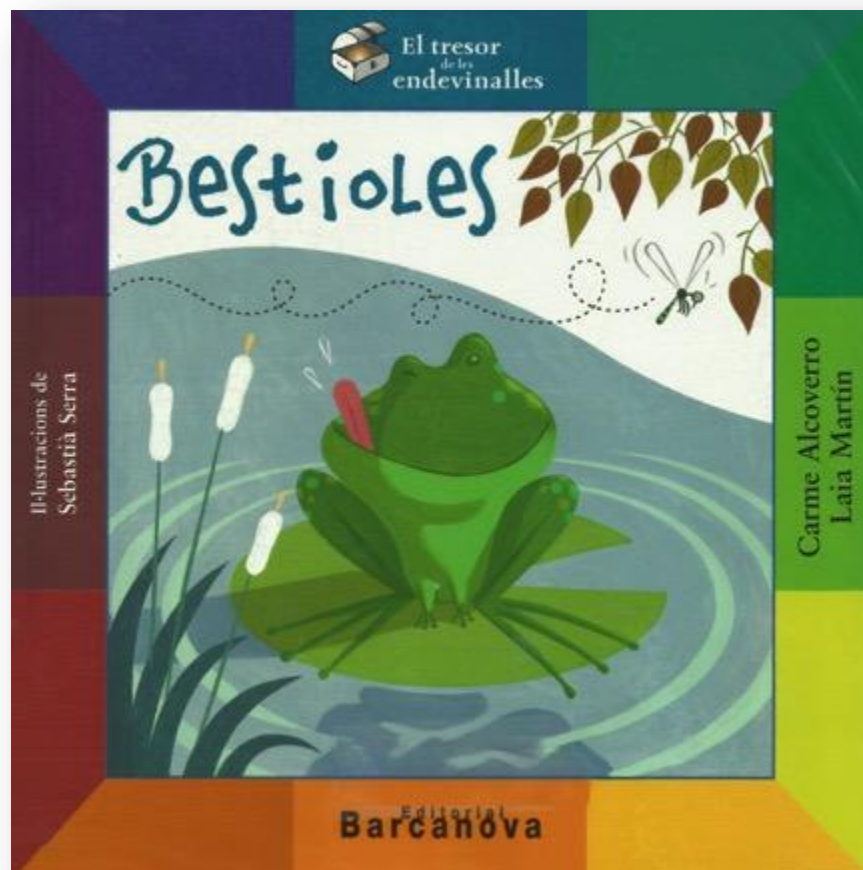

El Gust per la Lectura 2016-2017

CICLE INICIAL
D'EDUCACIÓ PRIMÀRIA

Bestioles

Dossier didàctic

Generalitat de Catalunya
Departament d'Ensenyament

El Gust per la Lectura 2016-2017
Cicle inicial d'educació primària

Bestioles

Dossier didàctic

Departament d'Ensenyament
Subdirecció General de Llengua i Plurilingüisme
Servei d'Immersion i Acol·liment Lingüístics

Mònica Badia Cantarero

Els continguts d'aquesta publicació estan subjectes a una llicència de Reconeixement-No comercial-Compartir 3.0 de Creative Commons. Se'n permet còpia, distribució i comunicació pública sense ús comercial, sempre que se n'esmenti l'autoria i la distribució de les possibles obres derivades es faci amb una llicència igual que la que regula l'obra original.

La llicència completa es pot consultar a:

<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/3.0/es/deed.ca>

Índex

PRESENTACIÓ	4
1. LES ENDEVINALLES	5
1.1. Les endevinalles i els enigmes	6
1.2. Trets característics de les endevinalles	7
1.3. Per què són importants a l'escola?	14
1.4. Algunes recomanacions	15
2. EL LLIBRE	20
2.1. Les solucions	21
2.2. El llenguatge	22
2.3. Les imatges	23
3. QUINZE PROPOSTES	25
4. QUADRE DE CONTINGUTS	58
5. BIBLIOGRAFIA	59

Presentació

Bestioles és un llibre de la col·lecció [El tresor de les endevinalles](#), de l'editorial Barcanova, escrit per Carme Alcoverro i Laia Martín i il·lustrat per Sebastià Serra. A la mateixa col·lecció hi podem trobar altres títols d'endevinalles sobre objectes i coses quotidianes relacionades amb el món i els interessos dels infants: *Temps d'estiu*, *Els nostres animals*, *La roba*, *La vida al mas...*

S'ha escollit un títol d'aquesta col·lecció pel seu format atractiu i manejable per als nens de cicle inicial, i perquè ofereix pistes, tant de tipus lingüístic com visual, per resoldre les endevinalles.

Aquest dossier consta de tres parts diferenciades: una base teòrica sobre les endevinalles, una descripció del llibre i dels recursos que utilitza i una proposta de 15 activitats al voltant del llibre i de les endevinalles en general. En cap cas es pretén que es facin totes, sinó que serà el mestre qui les haurà de triar en funció dels seus alumnes i del que pretengui aconseguir. No hi ha quadern de l'alumne, ja que la majoria d'activitats que es proposen són orals o amb algun suport material.

1. Les endevinalles

1.1. Les endevinalles i els enigmes

Les endevinalles són una creació oral utilitzat des de molt antic. Es poden trobar diferents definicions del terme.¹ Joan AMADES² la defineix així: "Proposició de caràcter enigmàtic en l'enunciat de la qual hom dóna alguna característica o condició de l'objecte enigmàtic, sovint en termes metafòrics o paradoxals".

El diccionari d'Enciclopèdia Catalana la defineix com "qualsevol enigma per entretenir-se a endevinar-lo".

Màrius Serra, al *Manual d'enigmística*³ estableix la diferència entre enigma i endevinalla, i defineix el primer com el "pare culte de l'endevinalla": "L'endevinalla és una composició, generalment en vers, que es refereix, d'una manera ambigua, a un objecte o a un concepte que cal endevinar. (...) L'endevinalla és la variant popular de l'enigma clàssic i la seva importància en la transmissió oral de la cultura l'ha fet preuat objecte d'estudi d'antropòlegs, lingüistes i pedagogs".

Margarida Bassols,⁴ que fa un recull històric exhaustiu dels jocs enigmàtics, diu: "La majoria d'enigmes orals, a més, han estat recollits per l'escriptura i, per tant, han esdevingut més literaris en el mateix acte d'escriure'ls. Són d'origen oral, però s'han adaptat a les lleis de la llengua escrita", i diferencia l'endevinalla culta de l'endevinalla popular, d'escriptor conegut la primera i d'autor anònim la segona.

¹ Vegeu el recull exhaustiu de definicions que en fa el grup GRETEL al seu portal Endevinalles. <https://endevinalles.wordpress.com> [Consulta: 30 juliol de 2015]

² Citat a M. GOMIS. *Endevinalles al vostre gust*. Barcelona: Pòrtic, 2000.

³ M. SERRA. *Manual d'enigmística*. Barcelona: Columna, 2002.

⁴ M. M. BASSOLS. *Endevinaller*. València: 3 i 4 ("L'Estel"), 1994.

1.2. Trets característics de les endevinalles

Dels diferents autors que han fet estudis i publicacions sobre les endevinalles, destaquem M. M. Bassols⁵ per la seva anàlisi profunda d'aquesta producció verbal i de la seva estructura; en troba els següents trets característics:

- Additiu més que no pas subordinatiu: repeticions sovint construïdes sobre estructures redundants. Oracions que es juxtaposen i coordinen.

Tinc cap, tinc ull, tinc cos

i no sóc de carn ni os.

(L'agulla)

- Agregatiu més que no pas analític: ús d'epítets que complementen els noms i arrodoneixen la seqüència mètrica:

El brau soldat

La dolça princesa

- Redundants, amb elements que es repeteixen:

Sóc de bèstia i no sóc bèstia

em torno bèstia després

si un cas m'hi torno se'm mengen

si no m'hi torno també

(L'ou)

- Conservadores o tradicionalistes: "No poden abusar de l'originalitat. Han d'insistir en elements molt prototípics que agradin al seu auditori".

- Tancades en el món de la vida humana: ambientats en el medi natural i social de l'home.

- De to agnòstic: les endevinalles representen un repte intel·lectual.

- Empàtiques i participatives: en ser orals, demanen la participació de l'auditori i el compartir en grup.

⁵ M. BASSOLS. *L'enigmística popular: aproximació a les endevinalles catalanes*. Publicacions de la Universitat de València, 1991.

Per part seva, de l'estudi que fan R. Bassa i altres,⁶ destaquem les característiques que, segons Gabriel Janer Manila, citat en aquesta obra, té l'endevinalla:

- Conjuga les funcions poètica i lúdica del llenguatge
- Es converteix en punt de convergència del ritme i la metàfora
- És fàcil de memoritzar a causa del vers
- Ens arriba per tradició oral
- Constitueix una autèntica gimnàstica intel·lectual
- Estimula l'oïda, desperta l'enginy i la memòria
- Incita i genera la sensibilitat poètica
- Produeix inquietud, curiositat, admiració
- Desperta l'afany de coneixement i l'amor a la saviesa
- Constitueix una incitació al domini de la paraula i educa per a la resistència a la por.

Al seu torn, J. M. Calbet⁷ resumeix així les característiques de l'endevinalla catalana:

- En molts casos l'enunciat es condensa entre dues i quatre ratlles
- Tenen una gran agudeses i contrast en els detalls
- Són pròpies, difícils de traslladar a altres llengües
- De vegades juguen amb les arrels de les paraules (canvi de gènere) i la mida dels objectes relacionats:

*Què és allò que quan és petit és ell
i quan és gros és ella?
[sac/saca, ganivet/ganiveta, carbassó/carbassa]*

⁶ R. BASSA et al. *Una cosa que no és cosa: les endevinalles a l'escola*. Palma de Mallorca: Govern Balear, Conselleria de Cultura, 1991.

⁷ J. M. CALBET. *Visquem la llengua! Engresquem la lectura: recursos i experiències pedagògiques viscudes*. Cossetània edicions. [En línia] < <http://www.cossetania.com/tasts/Visquemllen.pdf>] [Consulta: 30 juliol de 2015]

A la web que el Grup de Recerca de Literatura Infantil i Juvenil GRETEL dedica a les endevinalles⁸ es descriu la relació que hi ha entre l'endevinalla i la poesia: "les endevinalles són materials orals que entronquen amb la poesia popular, l'enigma i el joc lingüístic, i que es basen en els sistemes de les llengües, d'on extreuen els recursos gramaticals necessaris per crear els efectes desitjats i per penetrar en un món ocult que només ens és possible desvelar si tenim les claus lingüístiques necessàries. Són, en definitiva, un joc enigmàtic, forjat a partir de la gramàtica de cada llengua i que ha adoptat la versificació per manifestar-se".

Les endevinalles utilitzen la gramàtica en els tres plans, fonològic i fonètic, morfològic i sintàctic, i lèxic i semàntic. En el mateix portal⁹ es fa una classificació molt acurada d'aquests recursos. Basant-nos en la seva classificació, presentem la síntesi següent amb alguns exemples:

a) Pla fonològic i fonètic

Hi ha endevinalles que juguen amb els sons de les paraules i fins i tot en creen de noves a partir d'aquest joc.

Figures	Definició ¹⁰	Exemples
Al·literació	Figura retòrica que consisteix a repetir un mateix so en dos o més mots consecutius o situats a intervals curts.	Semblo una serp i amb la serp sóc ; si no ho saps , ets més dur que un soc ¹¹ . (La S)
Onomatopeia	Formació de mots a partir de la imitació de sons naturals.	Amb un bon rum-rum al nas vaig sempre per on tu vas. Si algun moble em barra el pas, sóc sempre a les teves mans ¹² (El cotxet)
Paronomàsia	Figura retòrica que consisteix en la proximitat de dos o més mots que només es diferencien en algun fonema, o en l'ús del mateix mot en dos sentits	Tinc tall i no en menjo mai. ¹³ (El ganivet) Sóc parònim de bombó ,

⁸ <https://endevinalles.wordpress.com>

⁹ <https://endevinalles.wordpress.com/analisi-linguistic/>

¹⁰ Procedents del Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans [en línia] <http://dlc.iec.cat>

¹¹ C. ALCOVERRO. *El llibre de les endevinalles*. Barcelona: Barcanova, 2002.

¹² X. BLANCH. *Endevinalles*. Barcelona: Fil d'Aram edicions, 2011.

¹³ Op. cit. nota 11.

Figures	Definició ¹⁰	Exemples
	diferents.	però no hi tinc res a veure, i això que més d'una noia m'ho ha dit com a amoreta: impressiona l'uniforme! Si no saps la meva feina, sol ser la d'apagar focs de boscos, fàbriques, cases... ¹⁴ (El bomber)
Palíndrom	Mot o frase que és igual llegit d'esquerra a dreta que de dreta a esquerra.	Mirat per l'indret és un vegetal, mirat al revés sóc un mineral. ¹⁵ (Arròs/sorra)

b) Pla morfològic i sintàctic

Altres endevinalles aprofiten la relació entre les paraules per crear efectes rítmics.

Recurs	Definició ¹⁶	Exemples
Anadiplosi	Repetició, afegint-hi un adjunt, d'un mot, d'una proposició o d'un vers.	Al nom tinc la cola , una cola d'or. Si ben bé t'hi fixes ja t'he dit el nom. ¹⁷ (El colador)
Anàfora	Figura retòrica que consisteix a repetir el mateix mot al començament de successives clàusules o versos.	N'hi ha de curts, n'hi ha de llargs, n'hi ha d'econòmics, n'hi ha que són cars (...) ¹⁸ (Els pantalons)
Asíndeton	Absència de les còpules o dels elements d'unió que podrien ésser nexes, o que caldria que ho fossin, entre dos termes o més.	Alta com una casa, rodona com un cubell; com una mel és dolça i amarga com la fel. ¹⁹ (La noguera)

¹⁴ P. MARTÍ I BERTRAN. *Endevinalles per a tothom*. Saragossa: Baula, 2015.

¹⁵ F. SALVÀ. *Endevinalla va, endevinalla ve: Recull d'endevinalles*. Barcelona: Salvatella, 2015.

¹⁶ Extretes del Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans [en línia] <http://dlc.iec.cat>

¹⁷ Op. Cit. nota 14.

¹⁸ Op. Cit. nota 12.

¹⁹ Op. Cit. nota 11.

Recurs	Definició ¹⁶	Exemples
Calembur²⁰	Joc de paraules produït per la combinació de mots amb síl·labes semblants, trossejant la cadena fònica d'una manera diferent a l'habitual.	Es carxofa da al sofà t'acabo de dir el meu nom. Mira si el saps trobar com fa gairebé tothom. ²¹ (La carxofa)
Concatenació	Figura retòrica que consisteix a repetir l'últim mot o els últims mots d'una clàusula o d'un vers al començament de la clàusula o del vers següent.	A Roma hi ha un palau encantat on al mig hi ha una font , damunt la font , dos miralls , damunt dels miralls , una plaça , damunt de la plaça , un bosc de pins. ²² (Cap, nas, ulls, front i cabells)
El lípsi	Fenomen que consisteix a no explicitar en un enunciat un o més elements lingüístics si es poden sobreentendre.	Senyoretetes petitetes, molt coquetes, sovint blanques, amb nansetes, cobartedes, amb platets i culleretes. ²³ (Les tasses de cafè)
Encavalcament	En un vers, desacord entre la unitat sintàctica i la unitat mètrica produït quan aquella excedeix els límits del vers i continua en el següent o següents.	Una cama i un barret que s'aguanta dret. ²⁴ (El bolet)
Enumeració	Figura retòrica que consisteix en l'agrupació de mots o de grups de mots disposats successivament, i units mitjançant alguna forma de coordinació, que exposen diversos aspectes d'un tema.	Secrets, adreces, notes, recomanacions i deures de moltes menes t'omplen tots els racons. ²⁵ (L'agenda)
Hipèrbaton	Figura retòrica que consisteix en una alteració de l'ordre gramatical dels mots.	Més de blanques que de negres tinc una fila de dents. Qui sap tocar-les de veres embadaleix els oients. ²⁶ (El piano)

²⁰ Definició del TERMCAT.

²¹ Op. Cit. nota 12

²² Op. Cit. nota 11

²³ M. GINESTÀ. *Paraules amagades*. Barcelona: Barcanova, 2009.

²⁴ E. BALDÓ. *Rodolins i endevinalles*. Barcelona: Barcanova, 2009.

²⁵ L. CASAS. *Endevinalles*. Barcelona: La Galera, 2009.

²⁶ M. Fons, M. Bigas, M. Correig. *Endevina... Què deu ser?* Vic: Eumo Editorial.

Recurs	Definició ¹⁶	Exemples
Paral·lelisme	Figura retòrica que consisteix en la repetició literal, parcial o completa, de diversos grups de mots o unitats sintàctiques, o en la coordinació d'elements de funció idèntica o semblant.	Una cosa blanca blanca, que tota la gent escampa; una cosa negra negra que tot ho arreplega. ²⁷ (El dia i la nit)
Polisíndeton	Coordinació de diversos elements lingüístics mitjançant la repetició freqüent d'una conjunció.	És verd i no és julivert, és groc i no és safrà, és vermell i no és grana, és pelut i no és de llana. ²⁸ (El rave)

c) Pla lèxic i semàntic

En aquest pla trobem aquelles figures retòriques que juguen amb el significat de les paraules per plantejar l'endevinalla.

Recurs	Definició ²⁹	Exemples
Al·legoria	Figura retòrica consistent en una metàfora continuada, proposició o seguit de proposicions que presenten un sentit directe i un altre de figurat o intel·lectual, ambdós complets.	Dues noies tafaneres, bellugadisses, inquietes, que quan ve la nit s'amaguen darrere les cortinetes. ³⁰ (Les ninetes dels ulls)
Antítesi	Figura retòrica, que consisteix a posar de costat mots o unitats sintàctiques de sentit oposat.	El pare és gran, la mare és xica, els fills són negres, els néts són blancs. ³¹ (El pi)
Apòstrofe	Figura de dicció que consisteix a interrompre el fil del discurs per interpel·lar vivament una persona o un grup de persones present o absent, un ésser invisible, etc.	Diga'm, gran savi d'Atenes, quina és la ela més gran de totes les eles? (L'elefant)
Comparació	Figura retòrica per la qual un objecte és comparat a un altre que hom suposa més conegut, per fer més sensible aquell o una propietat d'aquell.	Va vestit com un senyor, porta botes i no fa remor. (L'escarabat)
Epímone	Figura retòrica que consisteix a repetir sense interval una mateixa paraula per donar èmfasi al que es diu, o a intercalar diferents vegades en una composició poètica un	És petit, petit, no té cap moneda i diu que és ric, ric. (El grill)

²⁷ Op. Cit. nota 26

²⁸ Op. Cit. nota 15.

²⁹ Extrems del Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans [en línia] <http://dlc.iec.cat>

³⁰ Op. Cit. nota 11.

³¹ Op. Cit. nota 23.

Recurs	Definició ²⁹	Exemples
	mateix vers o una mateixa expressió.	
Metàfora	Figura retòrica que consisteix a emprar un mot que expressa literalment una cosa per a expressar-ne una altra que té una certa semblança amb aquella.	Sóc una bona cambrera; sense sabates ni guants, serveixo menjars, begudes, i no m'embruto les mans. ³² (La safata)
Paradoxa	Figura retòrica per la qual un enunciat que de fet és exacte, però que sol constar de dos conceptes antagònics, és presentat d'una manera contrària al comú sentir.	Cap pinta no m'ha tocat, però cada dia em pentino, i això que no sóc cap gat. (Una gata)
Personificació	Figura retòrica que consisteix en l'atribució de qualitats humanes a animals, coses o conceptes.	Cocodril petit, potes curtes, cua llarga. Estirada al sol m'estic al matí i a la tarda. ³³ (La sargantana)

Sintetitzant les diferents aportacions, inferim les següents característiques de les endevinalles:

- són composicions generalment curtes i en vers,
- descriuen un objecte o concepte de manera ambigua,
- s'ajuden de figures retòriques, com ara les comparacions, les antítesis, les metàfores...,
- tenen una estructura interna característica³⁴ que ens pot ajudar a treballar-les a l'escola: fórmules d'introducció, elements que desorienten, elements que donen pistes i fórmules de conclusió.

³² Op.Cit.nota 23

³³ Op.Cit.nota 12

³⁴ Segons J. L. GARFÉ I C. FERNÁNDEZ, citat a R. BASSA et al. *Op.cit.*

1.3. Per què són importants a l'escola?

El treball de la llengua oral a l'escola és fonamental. De vegades es dóna per descomptat que "tot el dia parlem", però no es tracta només de parlar, sinó d'ensenyar a parlar. El decret 119/215 d'ordenació dels ensenyaments de l'educació primària diu: "La competència oral constitueix un factor d'integració social de les persones; saber escoltar i saber parlar bé són qualitats imprescindibles per poder desenvolupar unes bones relacions personals i socials en els nostres alumnes i també els facilitarà un millor aprenentatge i un bon desenvolupament professional al llarg de la vida".

La llengua oral ofereix molts recursos que, de forma lúdica i engrescadora, permeten escoltar, comprendre i produir. Aquests recursos esdevenen més importants encara si es tracta d'una situació d'immersió lingüística en què la llengua familiar i la de l'escola no són la mateixa.

Les endevinalles són un bon recurs per treballar la llengua oral perquè:³⁵

- Es basen en el domini del joc verbal.
- Provoquen una actitud de recerca, d'observació de l'entorn.
- Provoquen plaer en escoltar-les i ganes de repetir-les perquè tenen musicalitat.
- Són una bona eina per a la reflexió metalingüística: permeten reflexionar sobre la llengua que estan aprenent.
- Juguen amb les comparacions, les metàfores i les personificacions per referir-se al concepte que s'ha d'endevinar. Poden ser un primer contacte amb els recursos literaris.
- Pel seu caràcter lúdic i social, provoquen l'interès dels nens i nenes.
- Utilitzen un llenguatge rítmic que els en facilita la memorització i que, en el cas dels alumnes que estan adquirint una L2 (situació d'immersió lingüística), constitueix una ajuda per a l'expressió, tant per a l'adquisició de nous fonemes com de vocabulari, d'estructures, etc.

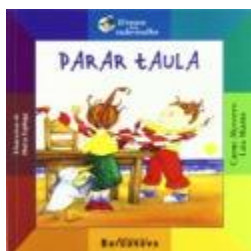
³⁵ A partir del dossier *Activitat sobre els components de la competència comunicativa*, del Servei d'Immersion i Acolliment Lingüístics del Departament d'Ensenyament. [En línia] http://xtec.gencat.cat/web/.content/alfresco/d/d/workspace/SpacesStore/0092/e432150d-3daf-4717-9149-0c1418887838/components_comunicativa.pdf [Consulta: 15 d'agost de 2015]

Per a molts alumnes, les endevinalles són el primer contacte amb els textos retòrics.

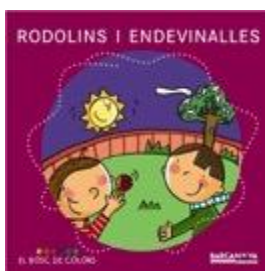
1.4. Algunes recomanacions

De llibres d'endevinalles i recursos en línia se'n poden trobar molts. A continuació en presentem uns quants que hem escollit per la seva qualitat.

Carme Alcoverro; Laia Martín; Maria Espluga. *Parar taula*.
Col·lecció "El tresor de les endevinalles".
Barcanova.

Amb il·lustracions de qualitat.

Estel Baldó; Rosa Gil; Maria Soliva. *Rodolins i endevinalles*.
Col·lecció "El bosc de colors".
Barcanova.

Alain Crozon. *Qui sóc?*
Cruïlla.

Llibre d'endevinalles amb pistes i finestres que s'obren.

Anna M. Matas, Joan Antoja.
M'endevines?
Barcanova.

Endevinalles amb jocs, pistes i imatges.

Anna M. Matas, Joan Antoja.
M'endevines un cop més?
Barcanova.

Endevinalles amb jocs, pistes i imatges.

Anna M. Matas, Joan Antoja.
M'endevines de nou?
Barcanova.

Endevinalles amb jocs, pistes i imatges.

Anna M. Matas, Joan Antoja.
M'endevines del tot?
Barcanova.

Endevinalles amb jocs, pistes i imatges.

Lola Casas, Agustí Comotto.
Endevinalles.
La Galera.

Amb pistes i solapes que s'aixequen. Molt divertit. Per als més grans.

Lola Casas, Agustí Comotto.
Endevinalles
La Galera.

Poemes endevinalla per descobrir personatges fantàstics. Molt divertit. Per als més grans.

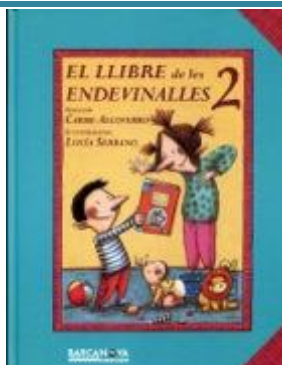

M. Fons, M. Bigas, M. Correig; Morad Abselam (il·lustrador).
Endevina... Què deu ser?
Eumo Editorial.

Carme Alcoverro, Carme Queralt.
El llibre de les endevinalles 1.
Barcanova.

Les endevinalles divertides de tota la vida, ordenades per temes. Per a tota la família.

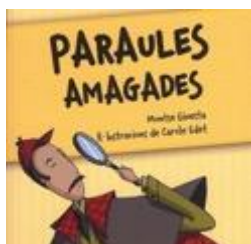

Carme Alcoverro, Carme Queralt.
El llibre de les endevinalles 2.
Barcanova.

Les endevinalles divertides de tota la vida, ordenades per temes. Per a tota la família.

Josep-Francesc Delgado, Lola Roig.
Paraules per endevinar.
Barcanova.
Per als més grans.

Montse Ginesta, Carole Edet.
Paraules amagades.
Barcanova,
Per als més grans.

Xavier Blanch, Eva Sánchez (il·lustradora).
Endevinalles.
Fil d'Aram.
Per als més grans.

Salvador Comelles, Stefanie Pfeil (il·lustradora).
Qui la diu, qui l'endevina.
Cruïlla.

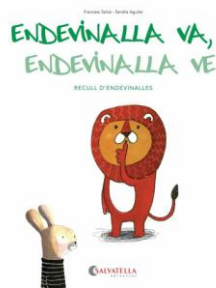

Pere Martí i Bertran, Núria Feijoó (il·lustradora).
Endevinalles per a tothom.
Baula.

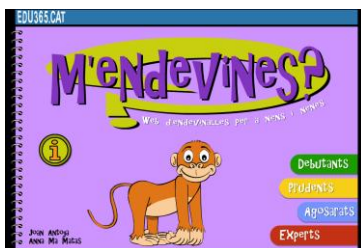

Endevinalles per jugar.
VOX.

Inclou un llibre i 42 fitxes per jugar.

Francesc Salvà/ Sandra Aguilar.
Endevinalla va, endevinalla ve. Recull d'endevinalles.
Salvatella.

Joc en línia ab el format de la col·lecció d'ed. Barcanova. Allotjat al portal edu365:

<http://www.edu365.cat/infantil/endevinalles/info.htm>

Web de Gretel (Grup de Recerca de literatura infantil i juvenil i educació literària de la Universitat Autònoma de Barcelona), amb base teòrica i exemples:

<https://endevinalles.wordpress.com>

Web interactiva amb moltes endevinalles classificades per temes:

<http://www.contes.cat/escrits-endevinalles/>

Web d'endevinalles classificades per temes. En castellà:

<http://www.elhuevodechocolate.com/adivina1.html>

Recull web d'endevinalles de la mestra Dora Cervelló:

<http://www.xtec.cat/~scervell/reculls/endevinalles.htm>

2. El llibre

El llibre *Bestioles* presenta tretze endevinalles amb una estructura que es va repetint a totes les pàgines: endevinalla, pistes i imatge amb frase o pregunta que convida a endevinar-la. Per a les edats a què va dedicat les pistes són totalment indicades per ajudar a trobar les solucions.

Les imatges també ofereixen ajuda visual al lector: de vegades indicis que permeten inferir la solució (els nens despenjats gratant-se el cap); altres vegades metàfores visuals (les "dames" vestides de negre)... tot plegat conforma un joc d'endevinar ben complet.

2.1. Les solucions

Per si això fos poc, hi ha una doble pàgina central on es poden trobar totes les solucions amagades dins d'un paisatge. Això no obstant, les endevinalles no tenen la solució escrita, per la qual cosa l'afegim a continuació:

1. Les formigues
2. El cargol
3. L'escarabat
4. El poll
5. El mosquit
6. La serp
7. L'abella
8. El ratpenat
9. La puça
10. El ratolí
11. La cigala
12. La granota
13. Les cuques (de llum)

2.2. El llenguatge

El llenguatge que utilitza és curós, i tot i que està a l'abast dels infants, pot ser que desconeguin algunes paraules i que calgui aclarir-ne el significat: *dames, remor, plantofades, brunz...*

Si anem una mica més enllà i seguim la classificació segons l'estructura interna de les endevinalles que es fa a Bassa³⁶ a partir dels treballs de Bassols, podem trobar diferents estructures (fórmules mnemotècniques) que faciliten el discurs oral:

Fórmules	Fragments d'endevinalles
... com ...	– <i>És petit com una nou</i> (pàg. 4) – <i>Va vestit com un senyor</i> (pàg. 8) – <i>que salta com una cabreta</i> (pàg. 22)
no tenir ... i ...	– <i>no té peus i puja al mont</i> (pàg. 4)
... sense tenir ...	– <i>Camina sense tenir cames</i> <i>xiula sense ser xiulet</i> (pàg. 14)
tenir... i tenir ...	– <i>Tinc dos ulls que tot ho miren</i> <i>i un morret rosegador</i> (pàg. 24)
no ser... i ...	– <i>No sóc ocell i volo amb ales</i> (pàg. 26)
... sense tenir ...	– <i>canto sense tenir veu</i> (pàg. 26)

³⁶ Op. Cit. nota 6.

Algunes de les endevinalles contenen metàfores i comparacions, que són la base del joc enigmàtic que s'estableix:

Metàfora	A què es refereix?	Pàgina
Cent dames per un camí	Les formigues	4
porta botes	Es refereix a la forma de les potes de l'escarabat	8
xiula	El soroll que fa la serp s'identifica amb un xiulet	14
Beu del millor licor	El licor fa referència a la sang	22
Deixa pintada una flor	La marca que deixen les puces quan piquen	22
Duc capa	Les ales de la cigala	26

Comparació	A què es refereix?	Pàgina
petit com una nou	El cargol	6
vestit com un senyor	L'escarabat, és negre	8
salta com una cabreta	La puça	22

2.3. Les imatges

Les imatges que acompanyen les endevinalles ajuden a trobar la solució, bé mitjançant metàfores visuals bé donant alguna pista més, a banda de les que s'ofereixen per escrit. Jugar amb les imatges, fer fer hipòtesis i inferències als nens a partir del que veuen és una manera més de fer-los pensar:

Endevinalla	Imatge
1	A la imatge trobem les cent "dames" a què fa referència l'endevinalla. Van vestides de negre i caminant en filera, evocant una corrua de formigues.
2	Dalt d'una flor, sobresortint darrere d'una corol·la, es veu un trosset de la closca del cargol que s'amaga.

Endevinalla	Imatge
3	Un senyor amb una capa negra i unes antenes que fa boles amb les mans. Evoca un escarabat.
4	Els nens de la imatge porten els cabells embullats, es graten el cap amb les dues mans i es veuen diferents trajectòries que salten de cap a cap. Es pot inferir que es graten perquè tenen pols?
5	A la imatge hi ha una mà a primer pla que dispara un insecticida. En segon pla, una nena que plora i s'assenyala una picada (de mosquit?) al braç.
6	Aquesta endevinalla podria costar una mica de resoldre; si mirem la imatge, ens mostra un laboratori amb un científic que fa experiments. A primer pla, una imatge d'una ampolla amb el símbol de perill. Pot ser un verí, com el de la serp? Potser el científic està buscant un antídot? Si mirem més... a la cantonada inferior dreta es veu un tros de serp!
7	Aquesta imatge parla per si sola: la bresca, el pot de mel, la trajectòria del vol d'un insecte...
8	És de nit. Un nen va agafat de la mà de la seva mare, disfressat de vampir, amb capa i ullals... quin és l'animal que es relaciona amb els vampirs, segons les llegendes?
9	La mare mona està inspeccionant el cap del seu fill, buscant alguna cosa. Què deu buscar? Pucetes?
10	Una butaca, un gat que mira a sota, un forat a la paret... a qui deu esperar el gat? Es pot inferir que dins del cau hi ha un ratolí.
11	Del camp de blat surt una música que s'escampa per l'aire. Quins animals poden fer música, al camp?
12	Es veu un estany amb nenúfars i una libèl·lula. I una onomatopeia escrita: Rau rau rau...
13	El parc és fosc, és de nit, brilla la lluna i també es veuen unes llumetes petites escampades per les plantes i el terra. Podem inferir que es tracta de cuques de llum.

3. Quinze propositions

Al llarg de les pàgines següents es presenten quinze activitats que es poden fer al voltant d'aquest llibre en particular i de les endevinalles en general. En cap cas es proposa que es facin totes, sinó que cada mestre pot triar les que trobi més adients per als seus alumnes.

Hi ha activitats d'orientació per treballar el llibre, activitats per escoltar, activitats per reproduir i activitats per escriure endevinalles:

- 1 Observem el llibre
- 2 Busquem altres llibres de la mateixa col·lecció
- 3 Les parts de l'endevinalla
- 4 Maneres de llegir
- 5 Mural de solucions
- 6 Treballem una endevinalla (I): les metàfores
- 7 Treballem una endevinalla (II): les onomatopeies
- 8 Fórmules d'acabament
- 9 Fem un joc de taula
- 10 Com és? Què és?
- 11 Ordenem fragments
- 12 Trobar la parella
- 13 Trios d'endevinalles
- 14 Construïm una endevinalla
- 15 Recital d'endevinalles

Observem el llibre

1

Objectius:

- Familiaritzar-se amb el llibre que estan a punt de començar i analitzar-ne les parts: cobertes, lloc, portadella.
- Conèixer les persones relacionades amb el llibre: autors i il·lustrador.

Materials:

- Llibre

Descripció de l'activitat:

Abans de començar a llegir el llibre, els bons lectors acostumem a observar-lo per fora, mirar qui n'és l'autor, si hi ha alguna ressenya al darrere i a fullejar-lo. Amb tot això ens fem una composició de lloc, pensem si ens pot interessar, fem hipòtesis (de què pot tractar?) i decidim si el volem llegir o no. Els alumnes també han d'aprendre a mirar els llibres abans de quedar-se'ls, a fullejar-los, a pensar si els sembla que els agradarà.

Amb el llibre a les mans:

- Mirem la coberta i el títol: *Què us suggereix?*
- Busquem qui en són les autores i qui l'il·lustrador: *Per què hi ha dues autores? Com s'ho deuen haver fet, per treballar juntes?*
- Busquem l'editorial. Pensem si coneixem altres editorials (en podem fer una llista i penjar-lo a l'aula i que vagi creixent...).
- Busquem la col·lecció (aquesta part es completarà amb l'activitat 2): *Per què es deu dir així, aquesta col·lecció?*
- Mirem la contracoberta: *Per què hi ha un codi de barres? Per què serveixen?* (si a la biblioteca teniu un lector de codis podria ser interessant ensenyar com funciona per catalogar llibres amb el programa ePèrgam, del Departament d'Ensenyament).
- Obrim el llibre i el fullegem. *De què us sembla que deu parlar? Com deu funcionar, aquest llibre?* (text, pistes, imatge).
- Si es vol es pot ampliar informació a la xarxa sobre Carme Alcoverro³⁷ i Sebastià Serra.³⁸

³⁷ <http://www.lletrescatalanes.cat/ca/index-d-autors/item/alcoverro-i-pedrola-carme>

³⁸ <http://sebastia-serra.blogspot.com.es>

Busquem altres llibres de la mateixa col·lecció

2

Objectiu:

- Familiaritzar-se amb altres llibres que formen part de la col·lecció "El tresor de les endevinalles".

Materials:

- Llibres de la col·lecció: *Temps d'estiu*, *La roba*, *Parar taula*, *Els nostres animals*, *Fem música i juguem*, *El cos humà*, *La vida al mas*.

Descripció de l'activitat:

- Per fer aquesta activitat, es pot demanar la col·laboració a la biblioteca de l'escola: es pot aprofitar per ensenyar als alumnes com es fa una cerca avançada amb el catàleg de la biblioteca ePèrgam a partir del camp "col·lecció".

The image shows a screenshot of the ePèrgam library catalog interface. At the top, there is a navigation bar with the ePèrgam logo and the text "Per registrar-se" and "Esc Mare de Déu del Remol". Below this, there is a "Consultes" section with a search form. The form has fields for "Autor", "Títol", "Editorial", and "Màteria". There is a "Consulta avançada" button highlighted with a red box. To the right of the search form, there is a "Consulta del préstec" section with a "Consulta de guies de lectura" button. Below the search form, there is a "Recomanats" section with a list of books. The list includes titles like "10 IDEES CLAU PER AVALUAR L'APRENDRE", "El clima", "El cos humà", and "Lectures de la Pau i la convivència". At the bottom, there is a "Consulta simple" section with a search form. The form has fields for "Autor", "Títol", "Editorial", "Màteria", "Camp lliure", "ISBN", "CDU", "Signatura", "Llengua", "Format", "Col·lecció", "Nivell", "Resum", and "Data". The "Col·lecció" field is filled with "el tresor de les endevinalles". At the bottom right, there are buttons for "Ajuda", "Cerca", and "Imprimeix".

- Si a la biblioteca de l'escola no trobem els exemplars que volem, podem demanar col·laboració a la biblioteca pública (també els podem mostrar com fem la cerca al catàleg Argus³⁹ de les biblioteques de la Generalitat) i anar-los a buscar per tenir-los uns dies en préstec a l'aula, on podem organitzar un "Racó de les endevinalles" amb aquests i d'altres llibres d'endevinalles que, d'aquesta manera, estaran a l'abast dels alumnes.

- A la web de l'editorial Barcanova⁴⁰ es pot fer un tast d'unes quantes pàgines d'aquests llibres (que es poden projectar a la PDI per veure de què tracten els diferents llibres de la col·lecció).

³⁹<http://argus.biblioteques.gencat.cat/iii/encore/?jsessionid=EAAFB18756D662D906C961988833BE21?lang=cat>

⁴⁰http://www.barcanovainfantiljuvenil.cat/infantil.php?id_criterio=1000250&class=20709

Les parts de l'endevinalla

Objectiu:

- Orientar els alumnes en la lectura de les endevinalles d'aquest llibre, fent-los adonar de les tres parts que trobaran a cada pàgina: endevinalla, pistes, pregunta i imatge.

3

Materials:

- El llibre.

Descripció de l'activitat:

Per fer aquesta activitat⁴¹ es podria preparar un material manipulable a partir del llibre: una capseta bonica amb un interrogant a la tapa, l'endevinalla escrita sota la tapa i les pistes escrites i lligades a la tapa amb una cordeta, enganxades l'una sota l'altra. També podem tenir projectada en gran la imatge que acompanya l'endevinalla:⁴²

- El mestre llegeix en veu alta l'endevinalla, cuidant bé l'entonació i el ritme.
- A continuació, els alumnes fan hipòtesis sobre les possibles solucions. Les poden anar escrivint a la pissarra.
- El mestre anirà estirant les pistes de la capsa, d'una en una, comentant-les entre tots i fent més hipòtesis sobre la solució, descartant-ne o confirmant-ne algunes.
- Al final de tot del cordill hi pot haver la solució, escrita o amb imatge.

⁴¹ A partir del dossier *Activitat sobre els components de la competència comunicativa*, del Servei d'Immersió i Acolliment Lingüístics del Departament d'Ensenyament. [En línia] http://xtec.gencat.cat/web/.content/alfresco/d/d/workspace/SpacesStore/0092/e432150d-3daf-4717-9149-0c1418887838/components_comunicativa.pdf [Consulta: 15 d'agost de 2015]

⁴² Recordeu que l'obra té tots els drets reservats i que per reproduir-ne alguna de les parts cal demanar autorització a l'editorial.

Maneres de llegir

Objectiu:

- Despertar en els alumnes el gust per la lectura i, alhora, pels jocs de la llengua oral.

Materials:

- El llibre.

4

Descripció de l'activitat:

Som davant d'alumnes de cicle inicial, que estan començant el seu aprenentatge lector, i podem trobar nivells ben diversos dins de l'aula. A més, aquest llibre d'endevinalles convida a "compartir", a jugar amb els altres utilitzant la llengua i la lectura. Proposem diverses maneres de llegir, de compartir, aquest llibre.

Quan parlem de compartir la lectura, però, no voldríem caure en el parany de fer la lectura "col·lectiva" en què els alumnes llegeixen en veu alta per torns mentre els altres el segueixen sobre el paper (l'activitat de *torn de lectura* que tants anys s'ha fet a moltes escoles i que està demostrat que no ajuda gens a millorar l'autoconcepte lector dels alumnes, més aviat al contrari. Llegiu, si no, l'article de Calero⁴³).

Proposem, doncs, diverses modalitats de lectura, que es poden adaptar al grup i als diferents moments:

a) Una endevinalla cada dia

Els beneficis de la lectura en veu alta del mestre estan sobradament demostrats: "L'única i més important activitat per construir la comprensió i les habilitats essencials per a l'èxit en l'aprenentatge de la lectura sembla que és llegir en veu alta als infants".⁴⁴ Doncs per què no aprofitar l'entrada dels alumnes al matí, per exemple, per incloure un nou ritual? Una endevinalla cada dia, que pot llegir el mestre en entrar a l'aula. I

⁴³ A. Calero. "Me toca leer a mí, profe?". [En línia] <http://comprension-lectora.org/toca-leer-mi/> [Consulta: 8 de juliol de 2015]

⁴⁴ International Reading Association i National Association for the education of Young Children (1998). *Learning to read and write. Developmentally Appropriate Practices for Young Children.* "The reading teacher, Vol. 52, 2, 193-216. Citat a *La lectura en un centre educatiu*, Departament d'Ensenyament (2013).

que, un cop acabat el treball amb el llibre, pot quedar com un costum del grup. Aquesta endevinalla es pot llegir amb el suport de la imatge i amb l'ajuda de les pistes.

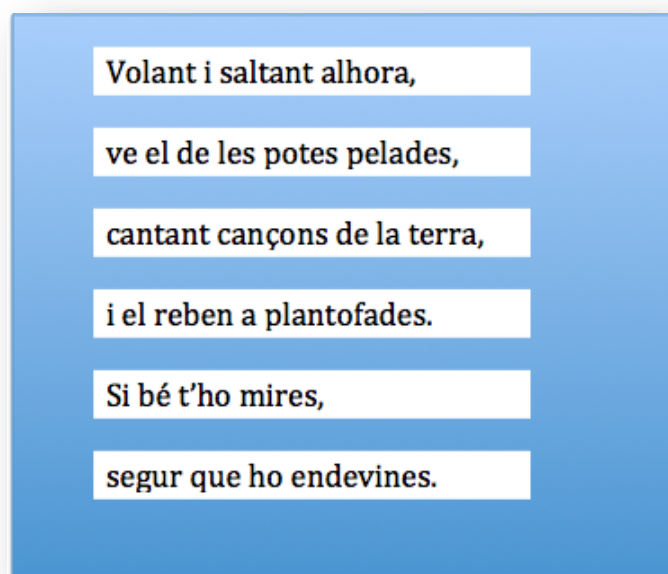
Una altra possible manera de fer aquest tipus de lectura seria que els alumnes trobessin l'endevinalla escrita cada dia, a la porta de la classe, juntament amb la imatge de suport i la targeta amb les pistes, i que abans d'entrar intentessin esbrinar-ne la solució, o anar-hi pensant al llarg del dia.

b) Lectura compartida⁴⁵ de l'endevinalla

4

La compartida és un tipus de lectura col·lectiva que incideix en la millora de la fluïdesa lectora, alhora que ajuda a compartir el significat dels textos que es llegeixen. És una activitat molt adequada per a alumnes que estan aprenent a descodificar.

Recomanem seleccionar una endevinalla de les més llargues i compondre-la en gran format. La podeu penjar en un lloc ben visible per a tots els alumnes.

⁴⁵ Per aprofundir més en aquest tipus de lectura col·lectiva, recomanem la lectura del dossier "La lectura compartida", elaborat en el marc de l'Impuls de la lectura:
http://xtec.gencat.cat/web/.content/alfresco/d/d/workspace/SpacesStore/0052/6397c614-c29b-4348-9e3d-6fcad1f4547d/2_lectura_compartida.pdf

El procés podria ser el següent:

- Primer mirem el dibuix que acompanya l'endevinalla i en parlem.
- Mirem el text. Podem buscar algunes paraules que siguem capaços de descodificar a primer cop d'ull, alguna paraula molt llarga, alguna paraula que estigui repetida...
- El mestre llegeix l'endevinalla a poc a poc i en veu alta, entonant bé i marcant bé les pauses. S'aconsella anar acompanyant la lectura en veu alta amb el moviment del dit damunt del text.
- Un cop llegida, podem comentar les expressions que van sortint en el text i fent hipòtesis sobre la solució.
- El mestre pot tenir les pistes guardades i anar-les llegint d'una en una, per provocar la conversa entre els nens.
- Un cop resolta l'endevinalla, en podem fer una lectura coral (nens i mestre alhora) i algunes lectures individuals, d'alumnes que s'atreveixin a sortir a llegir-la davant dels altres.
- Aquest text es pot penjar en algun lloc a l'abast dels alumnes perquè puguin tornar-lo a llegir sempre que vulguin.

c) Lectura guiada

Un altre tipus de lectura col·lectiva que permet compartir el significat però que dóna més autonomia als alumnes és la lectura guiada.⁴⁶ En aquest tipus de lectura cada alumne té el seu text al davant. Es podria seguir la seqüència:

- Abans de la lectura: Amb la pàgina del text tapada amb un full blanc, mirem la imatge de la dreta i en parlem. Llegim entre tots la frase que l'encapçala. Fem hipòtesis sobre de què ens deu parlar l'endevinalla.
- Durant la lectura:
 - o els alumnes destapen la part de l'endevinalla i la llegeixen en silenci. Un cop llegida, el mestre pot fer alguna pregunta, podem mirar quines paraules costen d'entendre, aclarir el

⁴⁶ Per aprofundir més en aquest tipus de lectura col·lectiva, recomanem la lectura del dossier "La lectura guiada", elaborat en el marc de l'Impuls de la lectura:
http://www.xtec.cat/alfresco/d/d/workspace/SpacesStore/91272c0f-53c7-4168-94cc-226077c8dfe1/3_lectura_guiada.pdf

significat d'alguna expressió. Es poden apuntar les possibles solucions a la pissarra, per poder comprovar-les després.

- Es llegeixen les pistes de l'endevinalla (o bé les llegeix el mestre, o les llegeixen els alumnes individualment i després un alumne en veu alta). Es comproven les possibles solucions.
- Després de la lectura: podem buscar les comparacions o les metàfores que hi havia dins de l'endevinalla i parlar-ne.

d) Relectures en parelles

Com ja hem dit abans, en tractar-se d'una proposta per a cicle inicial, potser ens podem trobar amb nivells lectors ben diferents a l'aula. Si és el cas la relectura en parella (un cop treballada l'endevinalla col·lectivament) pot funcionar molt bé perquè, en tornar sobre un text que ja coneixen, tenen més seguretat en allò que llegeixen. Proposem la relectura en parella perquè la interacció és rica: un llegeix l'endevinalla (pot amagar el dibuix, pot tapar les pistes amb un cartonet i anar-les llegint...) i l'altre endevina la solució, i a l'inrevés.

Mural de solucions

Objectiu:

- Despertar en els alumnes el gust per la lectura i, alhora, pels jocs de la llengua oral.
- Implicar els alumnes en l'elaboració d'un projecte plàstic comú.

5

Materials:

- El llibre.
- Paper d'embalar, pintures, fotografies, massilla d'enganxar (tipus blue-tack)...

Descripció de l'activitat:

Aquest llibre d'endevinalles, a diferència d'altres, no conté una pàgina final amb les solucions. En canvi inclou una doble pàgina central amb el dibuix d'un paisatge i les diferents bestioles que van sortint a les endevinalles.

Podria ser una idea interessant que fessin una reproducció del paisatge en un mural per penjar-lo al passadís; les endevinalles que es vagin llegint, numerades, es podrien anar penjant a les vores del mural, de manera que donés joc als alumnes que passen pels passadissos i els induís a llegir-les. Els animals es podrien plastificar i portar el número corresponent a la part de darrere. D'aquesta manera, enganxats amb massilla o velcro, es podrien desenganxar per jugar a buscar les solucions.

Treballem una endevinalla (I): les metàfores

Objectiu:

- Compartir la lectura d'una endevinalla i la recerca de la solució.
- Localitzar la metàfora o comparació que hi ha a l'interior de l'endevinalla.

Materials:

- El llibre.
- Cal·ligrama "Les formigues", de Joan Salvat-Papasseit.
- Imatges de grups d'animals.

6

Descripció de l'activitat:

Imaginem que tenim el mural amb les solucions penjat al passadís.
Treballarem amb la primera endevinalla del llibre:

*Cent dames per un camí,
i no fan pols ni remolí.
Ho endevines, Miranius?*

1. Busquem la metàfora que hi ha: cent dames. Pensem en el significat de la paraula "dama"; probablement el desconeixen. Podem buscar imatges de dames a la xarxa. *Com deuen ser aquestes bestioles, perquè s'assemblin a una dama? Deuen ser de gènere femení o masculí?*
2. "No fan pols ni remolí". *Pot ser que cent animals que caminen per un camí no facin pols? Cent cavalls farien pols? I cent búfals? Com haurien de ser, doncs?*
3. Llegim les pistes que acompanyen l'endevinalla: en concret, la que els pot desorientar més és la tercera. Podem buscar a internet el cal·ligrama "Les formigues" de Joan Salvat-Papasseit:⁴⁷
 - Expliquem què és un cal·ligrama.

⁴⁷ Imatge d'

http://3.bp.blogspot.com/_Wd52w_LGMF8/SRyWQFlogsl/AAAAAAAAAEY/W3DSFNFLvdo/s400/Papasseit_Formigues.gif

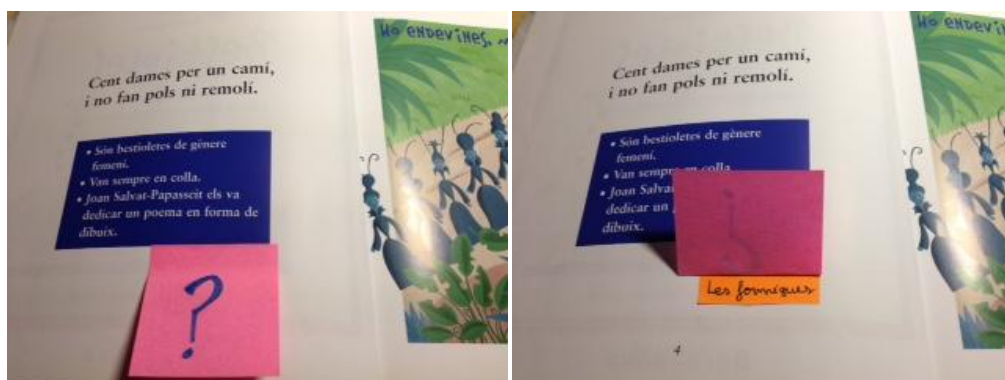

- Projectem el cal·ligrama a la PDI i el llegim.
- Pensem què ens recorden les lletres negres que van fent camí.

6

4. Ens ajudem de la imatge que acompanya l'endevinalla, tota una metàfora visual: allà veiem les "dames" vestides de llarg i fosc que, arrenclerades, van fent camí.
5. Un cop descoberta la solució, podem anar a buscar la imatge a la pàgina central o al mural del passadís.
 - Pàgina central: per tal de poder fer més tard les relectures, estaria bé enumerar les endevinalles i les solucions amb un gomet petit. Fins i tot, en un adhesiu petit hi poden escriure el nom de l'animal. Si es vol encara més senzill, es podria fer una mena de cortina a sota de cada endevinalla amb un rectangle de paper i a sota, amagada, la solució escrita pels nens.

- Si fem servir el mural del passadís (veure activitat 5): un cop descoberta la solució, escrivim l'endevinalla en una cartolina i li posem el número 1 visible. L'enganxem en una vora del mural. Darrere del cartonet de les formigues que hem plastificat escrivim també el número 1 amb retolador permanent, i el tornem a enganxar amb el velcro o la massilla. D'aquesta manera, el nostre joc de paret anirà creixent amb la lectura.

6. Observem l'estructura de l'endevinalla:

- Una frase partida en dues ratlles.
- A la primera ratlla hi trobem una metàfora: identifiquem les formigues amb les dames. *Per què diu que són dames, les formigues? Què tenen en comú?*
- A la segona ratlla explica "què no fan": no fan... ni...
- Ens fixem com acaba cada frase: *camí, remolí. Què passa? Podríem trobar una altra paraula que rimés amb aquestes dues?*
- Una pregunta final.

6

7. Busquem metàfores: Presentem una imatge d'un ramat de bous i mirem de fer una metàfora entre tots, donant-los uns quants exemples: *A què s'assemblen? Com ho podríem dir, sense fer servir les paraules "bous" ni "animals"?:*

- a. Cent senyores molt abrigades
- b. Cent dames amb abric
- c. Cent àvies molt tapades

Podem continuar el joc amb altres animals o objectes.

Treballem una endevinalla (II): les onomatopeies

Objectiu:

- Compartir la lectura d'una endevinalla i la recerca de la solució.
- Localitzar una onomatopeia que hi ha amagada a l'endevinalla i pensar-ne d'altres.

Materials:

- El llibre.
- Imatges d'animals.

Descripció de l'activitat:

Treballarem l'endevinalla de la pàg. 18:

Brunz quan va pel cel
i és ella qui fa la mel.
Si no m'encertes encara, ben poc saps.

7

1. El mestre llegeix l'endevinalla. Què vol dir "Brunz"? Ve del verb "brunzir"; si en busquem el significat al DIEC⁴⁸ ens diu: "Produir un so per desplaçament dins l'aire a una gran velocitat". Pensem com podria ser aquest so i què el podria produir: una pedra llançada a gran velocitat, un disc volador... quins sons produirien aquests objectes?
2. "És ella qui fa la mel". Aquesta frase dóna una pista ben clara, com també la imatge de la pàgina que acompanya l'endevinalla.
3. Llegim les pistes que acompanyen l'endevinalla per intentar esbrinar la solució.

La primera ens parla de les onomatopeies: "Paraula que imita un so natural". Les onomatopeies són un recurs molt potent de cara al treball de la consciència fonològica.⁴⁹ Una onomatopeia és la "formació d'una

⁴⁸ <http://dlc.iec.cat/results.asp?txtEntrada=brunzir&operEntrada=0>

⁴⁹ Entenem per consciència fonològica "la sensibilitat o la consciència explícita de l'estructura fonològica de les paraules en una llengua. Concretament, implica l'habilitat per notar, pensar o manipular els sons individuals en les paraules". A E. Garriga. La consciència fonològica. [En Línia] <http://www.xtec.cat/alfresco/d/d/workspace/SpacesStore/123b201e-dfd6-4346-97ef-b9086ed62c56/cons_fonologica.pdf>

unitat lèxica per la repetició d'un so, d'un soroll o d'una veu naturals; és un bon recurs per produir els sons de la llengua".⁵⁰ Incloses en situacions d'ús quotidià de l'aula (contes, joc simbòlic, hàbits...) poden ajudar a discriminar i produir els sons de la llengua que s'està aprenent, sobretot si es tracta d'una situació d'immersió lingüística (L2).

Podem aprofitar l'oportunitat que ens brinda aquesta endevinalla per parlar de les onomatopeies i treballar-les més a fons:

- Fer llistes d'onomatopeies procedents de diferents camps: sorolls de vehicles, d'animals, sorolls que se senten a la cuina... Per exemple, presentar fotografies d'animals i jugar a imitar el seu so característic: *bee, muuu, bub-bub, mèu...*
- Fer jocs de taula tipus *memory* amb les fotografies dels animals i els cartonets de les onomatopeies treballades escrites.
- Explicar un conte popular fent servir les onomatopeies i localitzar-les. Fer llistes de les onomatopeies que surten als contes.
- Buscar en els còmics de la biblioteca de l'escola quines onomatopeies hi troben. Recollir-les en fitxes o en una llista.
- La revista *Cavall Fort* proposa alguns jocs d'aparellar onomatopeies⁵¹ amb la seva imatge.

⁵⁰ DEPARTAMENT D'ENSENYAMENT. "Orientacions per a l'ensenyament-aprenentatge de la lectura i l'escriptura". 1999. [En línia] <[http://www.xtec.cat/alfresco/d/d/workspace/SpacesStore/b1d78d69-311c-4d4f-9a5e-fcea21f4e3dc/apr de la lect i l'escriptura v actualitzada.pdf](http://www.xtec.cat/alfresco/d/d/workspace/SpacesStore/b1d78d69-311c-4d4f-9a5e-fcea21f4e3dc/apr%20de%20la%20lectura%20i%20l'escriptura%20v%20actualitzada.pdf)> [Consulta: 15 d'agost de 2015]

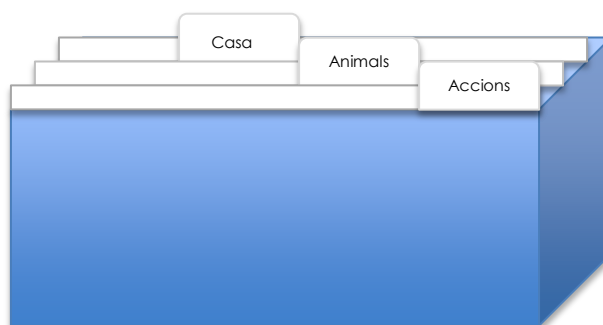
⁵¹ <http://www.cavallfort.cat/docroot/cavallfort/imgs/revistes/cavallfort/1230/concurs1230.jpg>

- Un bon recurs és un fitxer d'onomatopeies: una capseta amb fitxes que es posin i treguin i que creixi amb el temps. Els alumnes poden elaborar les fitxes. Un exemple:

7

Aquest fitxer pot ser temàtic (vehicles, animals, sorolls domèstics, accions...) i anar-se ampliant a mesura que descobrim noves onomatopeies.

En el treball de les onomatopeies (com en el de tots els sons) és molt important assegurar el cercle complet: **escoltar, discriminar i reproduir**.

Recomanem molt que mireu el treball d'onomatopeies que fan a l'escola Àngel Baixeras (Barcelona) a cicle inicial⁵² i que està penjat a la web *Aprende textos*.⁵³

⁵² <http://issuu.com/lenguajescrito/docs/onomatopeies/3?e=0> [Consulta: 15 d'agost de 2015]

⁵³ <http://aprendetextos.com> [Consulta: 15 d'agost de 2015]

Fórmules d'acabament

Objectiu:

- Conèixer l'estructura d'una endevinalla i col·leccionar algunes fórmules d'acabament.

Materials:

- Llibres d'endevinalles.

Descripció de l'activitat:

- De vegades, les endevinalles acaben amb una pregunta o sentència que les arrodoneix; apelen a la l'agudesia de qui les ha de respondre i inciten a trobar la solució. En aquest llibre les preguntes sempre apareixen a la pàgina dreta, juntament amb el dibuix.
- Proposem fer un recull de les preguntes i sentències que van sortint al llarg del llibre. Una possibilitat és col·leccionar-les en una llista feta amb paper d'emballar de color, penjat a la paret, on després els alumnes podran anar a cercar preguntes quan vulguin escriure la seva pròpia endevinalla.
- Aquestes són les preguntes o sentències que surten en aquest llibre per tancar les endevinalles:
 - *Ho endevines, Miranius?*
 - *Rumia, rumia i endevina-ho!*
 - *Si no ho endevines, vés-ho a preguntar!*
 - *Aquell que no ho endevini, serà un ximplet.*
 - *Si bé t'ho mires, segur que ho endevines.*
 - *Endevina què deu ser!*
 - *Si no m'encertes encara, ben poc saps.*
 - *Endevina, endevinalla!*
 - *Rumia una estona que ja massa he dit.*
 - *Qui no ho endevinarà, ben beneit serà.*
 - *A veure si m'endevines!*
 - *Endevina-ho, cap de ruc!*
 - *Endevina tu el que és.*

Fem un joc de taula

Objectiu:

- Fer participar els alumnes en la lectura d'endevinalles i aconseguir que les redescobreixin com a joc.

Materials:

- Llibres d'endevinalles.
- Cartolines, retoladors, colors, pega, figuretes de plàstic...

Descripció de l'activitat:

- Podem obrir més el treball que estem fent amb el llibre i cercar en altres llibres endevinalles on també n'hi hagi de bestioles i animals.⁵⁴
- Es reparteixen diversos llibres d'endevinalles entre grups de quatre alumnes. Demanem a cada grup que seleccioni una o dues endevinalles d'un tema que determinem entre tots (pot ser sobre bestioles o qualsevol altre tema). Aquestes dues endevinalles, les han de llegir i entendre (per a la qual cosa necessitaran l'ajuda del mestre, probablement).
- Després d'escollir-les, copiaran cada endevinalla en una cartolina de mida DIN A5, i en una altra de més petita dibuixaran la solució (sense que els altres grups ho vegin, és clar). També es pot optar per jugar amb objectes en tres dimensions en comptes de dibuixar la solució (per exemple, figuretes d'animals).
- Quan tenim els materials elaborats, els alumnes es col·loquen a terra en rotllana, al mig de la qual es posen totes les endevinalles que s'han fet, de cara amunt. En una panera, hi ha els objectes o bé els dibuixos de les solucions.
- Abans de començar la lectura de les endevinalles, compartim el que hi ha dins de la panera, parlem de com són aquells objectes, com es diuen, quines característiques tenen...
- Les endevinalles s'han de llegir en veu alta, així que recomanem que no es faci improvisar els alumnes, sinó que la llegeixi als altres

⁵⁴ Recomanem, per exemple, el llibre *El llibre de les endevinalles*, de la mateixa autora, de l'editorial Barcanova (citada a la selecció bibliogràfica).

Bestioles

un dels alumnes que l'hagi treballada. Anem llegint i buscant les solucions a la panera.

- Acabat el joc, es pot quedar com a material de racons per fer-ne relectures.

*Encara que no sóc peix,
dins de l'aigua sempre estic,
i cantant estic contenta
així que arriba la nit.*

*Quin és l'animal
que s'assembla més a l'oca?*

Com és? Què és?

Objectiu:

- Iniciar-se en la descripció d'un objecte.
- Gaudir jugant a endevinar.

Materials:

- Una bossa opaca plena d'objectes.

Descripció de l'activitat:

- Els alumnes s'asseuen en rotllana, de manera que tothom pugui veure tothom.
- Fiquem en una bossa de roba diferents objectes: us raspall de dents, un llapis, un cotxet petit, un passador de cabells...
- Fem servir una cançó de tocar i parar per iniciar el joc. Qui para agafa la bossa, es posa en un racó, agafa un objecte a l'atzar, mira què és i com és i, amb l'objecte amagat, torna al seu lloc.
- Haurà d'explicar tres coses sobre l'objecte que li ha tocat. Ha de procurar no dir-ne el nom, explicar-ne qualitats, explicar a què s'assembla...
- Un cop dites les qualitats, els altres poden fer hipòtesis i fer-li preguntes, a les quals només es podrà respondre "sí" o "no".
- Si costa de trobar la solució, passada una estona el que para podrà donar alguna pista més.
- Aquesta activitat després es pot fer en parelles, com a "joc de pantalla", assegient-se un davant de l'altre i posant una carpeta al mig per tapar el full.

10

És un animal?

Té punxes.
És marró.
Té quatre potes.

Ordenem fragments

Objectiu:

- Rellegir les endevinalles treballades per millorar la fluïdesa lectora.

Materials:

- Llibres d'endevinalles.
- Capseta, cartolina d'un color, folis, imatge de l'endevinalla.

Descripció de l'activitat:⁵⁵

Aquesta activitat, un cop feta de forma col·lectiva per tal que en descobreixin el funcionament, pot formar part dels materials dels racons de llengua o de lectura.

Escollim una endevinalla de les treballades. L'escrivim en un foli en blanc i la retallem per frases. Les plastifiquem o bé les enganxem damunt de rectangles de cartolina.

Agafem una capseta: al fons hi enganxem la imatge de la solució i a la part inferior, per fora, hi enganxem l'endevinalla ben endreçada.

El joc consistiria a reconèixer l'endevinalla que s'ha treballat, endreçar-ne les frases damunt la taula, recordar la solució i comprovar si l'han encertat i l'han ordenat bé.

Es podria complicar l'activitat barrejant dues endevinalles (amb diferents colors o amb els mateixos colors) dins de la mateixa capsa i fent el joc en grup.

⁵⁵ A partir de l'activitat "Trobada de versos", del llibre: A. BALLESTER. *Poemania*. Alzira: Fundació Bromera, 2009.

Trobar la parella

Objectiu:

- Rellegir les endevinalles treballades per millorar la fluïdesa lectora.
- Gaudir del joc oral.

Materials:

- Llibres d'endevinalles.
- Cartonets amb les endevinalles.
- Imatges de les solucions.

Descripció de l'activitat:

- Dividim la classe en dos grups:
 - A uns alumnes els donarem una endevinalla de les treballades a classe.
 - Als altres els donarem una fotografia d'un animal, que correspondrà a les solucions de les endevinalles. Se l'hauran d'enganxar a l'esquena amb cinta adhesiva.
- Sona una música i els alumnes es belluguen per l'aula. Quan la música s'atura han de buscar un company: el que té l'endevinalla la llegirà a la parella. Quan acabi, el que escolta es girarà i comprovaran si és la solució. Si no ho és, seguiran el joc. Si ho és, aquesta parella ja està "salvada" i deixa de jugar.
- El joc s'acaba quan no queden més parelles.
- Es podria complicar més el joc fent servir endevinalles que no coneixen, això sí, els hauríem de deixar temps perquè les llegeixin i les compreguin abans.

Trios d'endevinalles

Objectiu:

- Gaudir compartint la lectura d'endevinalles.

Materials:

- Llibres d'endevinalles.

Descripció de l'activitat:

- Dividim la classe en grups de tres, i posem cada grup una mica separat dels altres, amb els nens asseguts en tres cadires (mirant-se entre ells).
- Cada grup té un llibre d'endevinalles dels que podem tenir a la biblioteca d'aula o a l'exposició d'endevinalles.
- Quan soni una campaneta, el nen o nena que té el llibre a les mans llegirà una endevinalla, i els altres dos intentaran esbrinar la solució. S'alternaran la lectura, en ordre rotatiu.
- Al cap d'uns cinc minuts, tornarà a sonar la campaneta (o el mestre dirà "canvi") i cada grup passarà el seu llibre al grup de la dreta.
- Seguirà llegint les endevinalles el nen a qui li toqui.

Es tracta d'un joc informal, no hi ha una lectura preparada prèvia, ja que els llibres "els cauen a les mans" sense haver-los llegit abans.

És una manera que els nens tinguin un primer contacte amb els llibres que hem portat a la classe.

Construïm una endevinalla

Objectiu:

- Compartir amb els alumnes el procés d'escriptura d'una endevinalla: pensar- escriure- revisar.

Materials:

- Llibres d'endevinalles.
- Fulls d'esborrany, ordinador, projector.

Descripció de l'activitat:

Per aprendre a escriure un determinat tipus de text abans cal haver tingut l'oportunitat d'estar-hi en contacte, poder-ne llegir molts per poder-ne inferir les característiques.

És important que els textos que escriuen els alumnes tinguin un propòsit (Per què escrivim?) i un destinatari (Per a qui escrivim?): és el que dóna veritable sentit a l'escriptura.

Arribats cal buscar una situació comunicativa per escriure endevinalles: preparar un recital que oferiran a d'altres alumnes i a les famílies (vegeu l'activitat 15), o potser per fer un llibret d'endevinalles que rodarà casa per casa i que després passarà a formar part de la biblioteca de l'aula i de l'escola.

Pensem en la segona opció: després de veure i llegir els llibres d'endevinalles que hem portat a classe, decidim que nosaltres també en volem fer un, amb les endevinalles que coneixem, o bé amb endevinalles inventades per nosaltres.

Per fer-ho, podríem seguir la seqüència:

- a) escriptura amb modelatge per part del mestre,
- b) escriptura col·lectiva amb secretari,
- c) escriptura en parella.

a) escriptura amb modelatge per part del mestre

No pots aprendre a escriure bé si no veus una persona experta que ho fa i t'enseny a fer-ho. Els mestres haurien de ser un model de lectura i d'escriptura per als alumnes: ensenyar-los què fan ells quan escriuen, com generen les idees, com planifiquen, com redacten i revisen. Aquesta activitat feta a la PDI i verbalitzant tot el procés pot ajudar els alumnes a comprendre'l i interioritzar-lo.

Després d'haver decidit que faran un recull d'endevinalles, el mestre pot començar dient:

Mireu, avui us ensenyaré què faig jo quan he d'escriure una endevinalla. El primer que faig és...

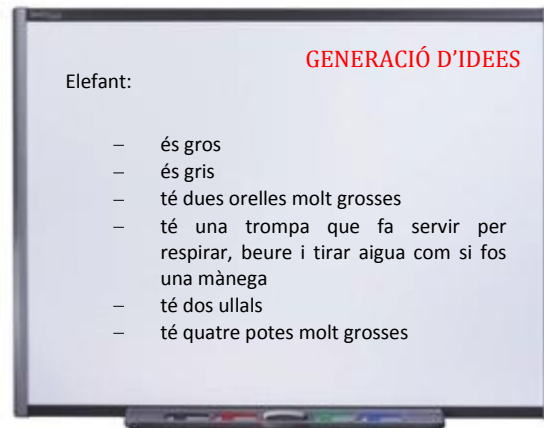
Quin és el procés que seguim per escriure?

1. Pensem qui és el destinatari del nostre text i què volem aconseguir.
2. Generem idees. De què podria ser aquesta endevinalla? Quines característiques té aquest objecte? Amb què el podria comparar?
3. Planifiquem el text. Decideixo de què tractarà l'endevinalla, penso quines característiques han de sortir i en quin ordre i com puc fer la comparació o metàfora. Penso si vull afegir-hi alguna pregunta final.
4. Redactem. Posem per escrit (que no vol dir "passar a net") aquelles idees que hem planificat, donant-los forma, revisant-les i modificant-les a mesura que anem escrivint.
5. Revisem. Però no només al final del procés, sinó mentre anem escrivint.
6. Editem. Donem al text el format adequat (tipus de lletra i color, imatge...).

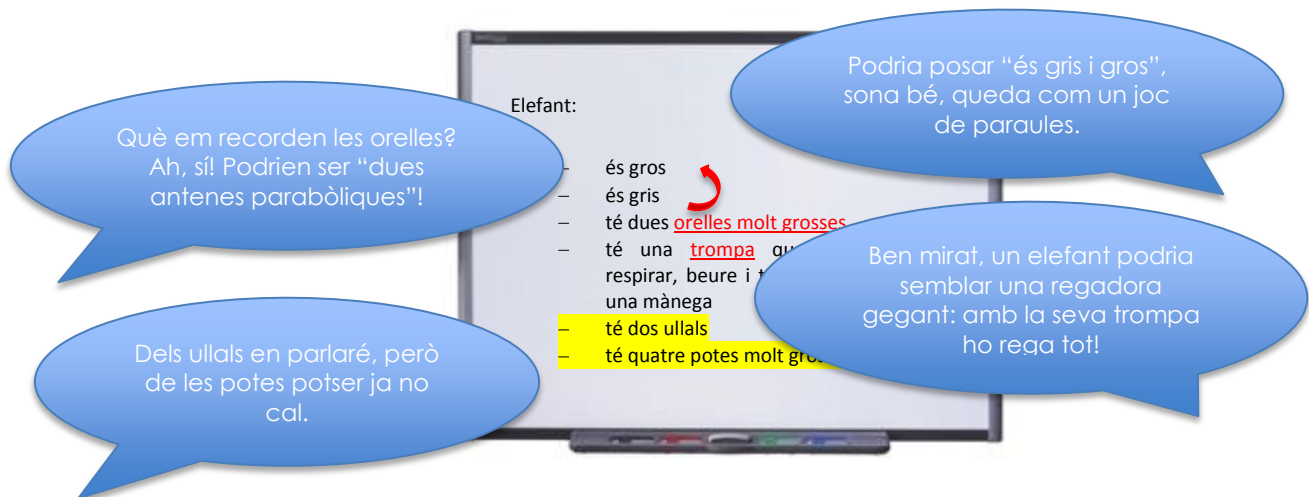
Un exemple amb modelatge:

M: Voldria fer una endevinalla. M'agradaria molt fer-la sobre un elefant. Primer hauria de pensar com és un elefant i què fa: és gros, gris, té dues orelles molt grosses; té una trompa que fa servir per respirar, beure i tirar aigua com si fos una mànega; té dos ullals i quatre potes molt grosses.

M: Després hauria de pensar com escriuré tot això, si ho escriuré tot, en quin ordre ho explicaré i si faré servir alguna comparació.

També hauria de dir què no té aquesta regadora: no té nansa.

PLANIFICACIÓ

Elefant:

- és com una regadora grisa i grossa
- té dues antenes parabòliques
- té dos ullals

Pregunta: ho endevines, Miranius?

M: Ara ho escriuré, cada idea que he apuntat l'explicaré millor. I hauria d'aconseguir que, al final, sonés bé i tingués una mica de rima.

TEXTUALITZACIÓ

És com una regadora grisa i grossa,
no té **nansa**
però té dues antenes parabòliques
i uns ullals on ningú no s'**atansa**.

Ho endevines, Miranius?

Penso una paraula que rimi amb "nansa". "Atansa" hi pot anar bé.

M: Ara ho tornaré a llegir tot a poc a poc, escoltaré si sona bé i miraré si hi ha alguna paraula mal escrita. I després pensaré si vull posar-hi una imatge per dir la solució.

b) escriptura col·lectiva amb secretari

Un cop feta l'activitat anterior, el modelatge del mestre, els alumnes descobreixen quin és el procés que segueix un escriptor expert, que les idees no sorgeixen "a raig". Abans de posar-los a escriure sols però caldria que compartíssim l'escriptura, primer en gran grup i després per parelles. Les situacions d'escriptura compartida serveixen per compartir dubtes, troballes, idees, estratègies...

Si tenim PDI a l'aula és ben senzill de fer. Si no, amb un ordinador portàtil de casa connectat a la pantalla (o paret) i un projector també ens podem arreglar. Un alumne farà de secretari i anirà escrivint el que acorda el grup. Aquest secretari pot anar variant al llarg del procés, que seria el mateix que l'anterior:

- Pensar en el destinatari i el propòsit del text
- Generar idees
- Planificar
- Redactar
- Revisar
- Editar

Quan es treballa "amb secretari" cal deixar ben clar abans de començar que no es tracta d'anar corregint tota l'estona el que va escrivint, sinó que s'anirà acordant entre tots i que hi haurà moments de revisió: cal deixar que escrigui amb tranquil·litat.

Un consell: és molt important anar guardant les diferents versions del document amb noms diferents (versió1, versió2...) per poder-hi tornar després i no perdre de vista que escriure és un procés i no un resultat.

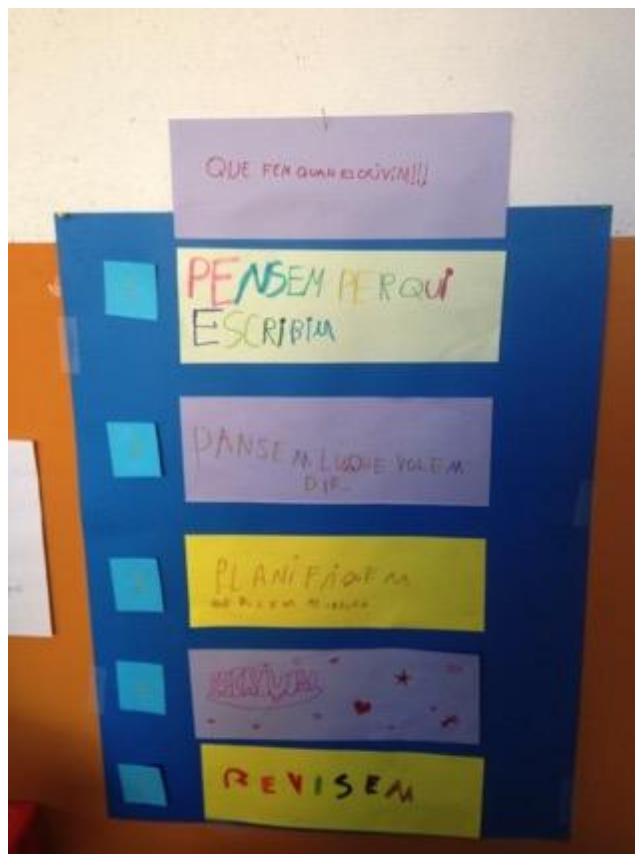

c) escriptura en parella

Després del modelatge del mestre i de l' escriptura col·lectiva, ara podem fer la transferència del procés a una creació per parelles. Posar dos nens que estan en un moment semblant de l'aprenentatge de l'escriptura a pensar junts obliga a parlar, a planificar i arribar a acords abans de posar-se a escriure.

Aquesta activitat pot durar diverses sessions, ja que cada parella haurà de pensar la seva endevinalla i escriure-la seguint el procés que hem exposat.

Pot anar bé crear un referent d'aula per al procés d'escriptura, que ajudi els alumnes a ser més autònoms. La funció del mestre serà parlar amb els alumnes, orientar i reconduir.

Un cop acabat el procés i fetes les endevinalles, es pot donar forma al llibre que visitarà totes les cases. Estaria bé deixar algunes pàgines en blanc al darrere perquè les famílies escriguin alguna cosa, si ho volen.

Recital d'endevinalles

Objectiu:

- Donar sentit a l'escriptura de textos.
- Gaudir recitant i escoltant les endevinalles que ells mateixos han escrit.

Materials:

- Endevinalles preparades.

Descripció de l'activitat:

Els alumnes han escrit endevinalles en parella, que ara formen part d'un llibre que viatjarà de casa en casa i que podran compartir amb les famílies. La feia ja està feta, però ara faltaria compartir-la, dins la classe i amb altres classes. Organitzar un recital d'endevinalles podria ser una bona manera d'aconseguir-ho.

Els mateixos alumnes poden decidir com el volen organitzar: quines classes volen convidar, qui presentarà l'acte i què dirà, en quin ordre recitaran, com es farà...

A més, cal fer publicitat de l'acte. Potser caldrà que escriguin invitacions per a les classes, que facin algun cartell... tot un conjunt d'accions que donen sentit a la seva feina i que, d'altra banda, ajuden a treballar l'escriptura i la lectura de forma competencial.

Si el recital es fa a les classes, cal preveure una organització "especial" per a l'ocasió: enretirar taules, posar les cadires en forma d'auditori, preparar la presentació...

4. Quadre de continguts

A la taula següent s'indica quins continguts es treballen a cada activitat proposada en aquest dossier:

Contingut	Activitat
Creació d'expectatives sobre l'obra	1
Exploració del llibre i localització de dades bibliogràfiques	1,2
Coneixement de les persones relacionades amb la creació del llibre: les autores i l'il·lustrador	1,2
Interès i curiositat per mirar o llegir llibres	4, 6, 7
Coneixement de la literatura de tradició oral: endevinalles	3, 6, 7, 8, 9, 13
Utilització dels recursos de la biblioteca d'aula i del centre	2
Comprensió de textos literaris (endevinalles) aplicant les estratègies de lectura treballades	4, 6, 7
Treball de lèxic relacionat amb les endevinalles llegides	6, 7, 12
Producció de textos propis (exposicions, explicacions) amb diferents suports, si s'escau, com les eines TAC	14
Comprensió de les figures literàries més bàsiques, així com del llenguatge figurat : les metàfores, les comparacions i les onomatopeies	6, 7
Elaboració d'hipòtesis, d'inferències, i cerca de possibles solucions a partir del text i de la imatge	3, 5, 6, 7, 9, 10, 12, 13
Reproducció oral d'endevinalles memoritzades	15
Gaudi de la lectura en veu alta que fa el mestre	4, 6, 7
Lectura expressiva en veu alta d'endevinalles, marcant el ritme i la rima	12, 13
Relectures de textos coneguts	11, 12
Producció d'endevinalles a partir dels models observats i analitzats	14
Observació d'il·lustracions i aplicació d'estratègies: inferències i hipòtesis	5, 6, 7
Gust per la lectura d'endevinalles	Totes

5. Bibliografia

- ALCOVERRO, C. *El llibre de les endevinalles*. Barcelona: Barcanova, 2002.
- BALDÓ, E. *Rodolins i endevinalles*. Barcelona: Barcanova, 2009.
- BASSA, R. et al. *Una cosa que no és cosa: les endevinalles a l'escola*. Palma de Mallorca: Govern Balear, Conselleria de Cultura, Educació i Esports, 1991.
- BLANCH, X. *Endevinalles*. Barcelona: Fil d'Aram edicions, 2011.
- CALBET, J. M. *Visquem la llengua! Engresquem la lectura: recursos i experiències pedagògiques viscudes*. Cossetània edicions. [En línia] <<http://www.cossetania.com/tasts/Visquemllen.pdf> > [Consulta: 30 juliol de 2015]
- CASAS, L. *Endevinalles*. Barcelona: La Galera, 2009.
- CORREIG, M.; L. CUGAT; M. D. RIUS. *Una capseta blanca que s'obre i no es tanca*. Extra monogràfic Guix, 78. Barcelona: Graó, 1984.
- DEPARTAMENT D'ENSENYAMENT. *Activitat sobre els components de la competència comunicativa*. [En línia] <http://www.xtec.cat/alfresco/d/d/workspace/SpacesStore/b0d63016-ceed-44c1-b346-030fe496bd68/components_comunicativa.pdf> [Consulta: 15 d'agost de 2015]
- DEPARTAMENT D'ENSENYAMENT. "Orientacions per a l'ensenyament-aprenentatge de la lectura i l'escriptura". 1999. [En línia] <http://www.xtec.cat/alfresco/d/d/workspace/SpacesStore/b1d78d69-311c-4d4f-9a5e-fcea21f4e3dc/apr_de_la_lect_i_lescriptura_v_actualitzada.pdf> [Consulta: 15 d'agost de 2015]
- FONS, M.; BIGAS, M.; CORREIG, M. *Endevina... Què deu ser?* Vic: Eumo Editorial.
- GINESTA, M. *Paraules amagades*. Barcelona: Barcanova, 2009.
- GOMIS, M. *Endevinalles al vostre gust*. Barcelona: Pòrtic, 2000.
- SERRA, M. *Manual d'enigmística*. Barcelona: Columna, 2002.
- BASSOLS, M.M. *Endevinaller*. València: 3 i 4 ("L'estel"), 1994.
- BASSOLS, M. M. *L'enigmística popular: aproximació a les endevinalles catalanes*. València: Publicacions de la Universitat de València, 1991.
- MARTÍ I BERTRAN, P. *Endevinalles per a tothom*. Saragossa: Baula, 2015.
- SALVÀ, F. *Endevinalla va, endevinalla ve: Recull d'endevinalles*. Barcelona: Salvatella, 2015.